

**Pr. lect. dr. Sorin Marinescu,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

**IMPORTANȚA
EDUCAȚIEI RELIGIOASE A TINERILOR,
OGLINDITĂ ÎN ASPECTUL STATORNIC
AL SFINTEI TRADIȚII
– SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR
ȘI ASPECTUL EI DINAMIC ȘI LOCAL
– EPISCOPUL ANTIM ANGELESCU**

***Abstract:** Lately, the Church has been increasingly accused of transforming the religion class and the religious education, in general, part of a strategy to retain as many “contributors” through “indoctrination” of young people. I tried to demonstrate by presenting through pedagogical thought two leading bishops and preachers of the universal and local Church that the religious education of young people is not a last minute strategy of the Church, but a perpetual concern, by the mandate of Christ the Savior Holy Apostles, and, through them, sanctifying hierarchy until the end of time. So that my demonstration to be convincing, I made constant reference to what is considered “the Church’s living memory” and “life of the Spirit in the Church”, that sacred tradition, seen in both its aspects – steadfast and dynamic – by the two illustrious representatives whose religious education vision I have presented.*

***Keywords:** Holy Tradition, religious education, Christian teaching, sanctifying hierarchy, catechizing.*

Educația religioasă a tinerilor a reprezentat-o preocupare permanentă Sfintei Biserici, așa cum arată constant atât Sfinții Părinți din vechime, cât și teologii vremurilor noastre, în operele lor. Indiferent de epoca în care au trăit, cu toții au avut un scop important – să urmeze îndemnul Mântuitorului: „*Mergând, învățați toate neamurile, botezân-*

du-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă" (Mt. 28, 19-20); aceasta deoarece Mântuitorul Iisus Hristos este Învățătorul prin excelență: „Voi Mă numiți pe Mine: Învățătorul și Domnul, și bine ziceți, căci sunt" (In. 13,13); „Eu sunt Lumina lumii; cel ce îmi urmează Mie, nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții" (In. 8, 12), pentru că din Însăși Persoana Sa decurge Învățătura Sa, ce descoperă omului calea spre viața cea veșnică în comuniune cu Dumnezeu: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis" (In. 17, 3)¹.

Așa cum Mântuitorul Hristos a fost trimis de Tatăl, ca Mijlocitor, tot astfel episcopii și preoții sunt trimiși de Domnul în lume pentru a îndeplini lucrarea mântuitoare cu ajutorul Duhului Sfânt: „Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi și v-am rânduit să mergeți și roadă să aduceți, și roada voastră să rămână, ca Tatăl să vă dea orice-I veți cere în numele Meu" (In. 15, 16)².

Aceste îndemnuri din Sfânta Scriptură ale Mântuitorului au fost consemnate și în Sfânta Tradiție care, în cadrul Bisericii Ortodoxe, au devenit o structură fundamentală și indispensabilă, deoarece în ea și prin ea avem în mod original și autentic Revelația Mântuitorului Iisus Hristos. Ea s-a cristalizat în timpul Sfinților Apostoli, care au încredințat-o apoi Bisericii spre păstrare și transmitere mai departe³. Ea este totalitatea adevărilor revelate ce nu sunt cuprinse în Sfânta Scriptură și care au fost transmise prin viu grai de Mântuitorul și Sfinții Apostoli, fiind ulterior consemnate în scris.

Sfinții Părinți au învățat întotdeauna că Sfânta Tradiție este păstrătoarea Revelației divine. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Este evident că Apostolii n-au predat toate prin scrisori, ci multe fără de scrisori, dar și acestea sunt vrednice de credință”.

Pentru a arăta, că în Biserică educația religioasă a fost considerată dintotdeauna o prioritate, vom avea în vedere doi reprezentanți de sea-

1. Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1997, p. 78.

2. *Ibidem*, p. 156.

3. Pr. prof. Ion Bria, *Tradiție și dezvoltare în teologia ortodoxă*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1, 1973, p. 18-38, aici p. 19.

mă ai Bisericii Ortodoxe, universale și locale, care, deși au trăit în epoci diferite, transmit același mesaj: educația religioasă este indispensabilă pentru o dezvoltare armonioasă și o formare sănătoasă a copilului, ca viitor adult.

Cu scopul de demonstra aceasta, îi vom avea în vedere pe Sfântul Ioan Gură de Aur, ca reprezentant al aspectului statornic al Sfintei Tradiții (care începe de la Cincizecime și ține până la moartea ultimului Apostol, fiind fixată apoi în scris de Biserică până în epoca Sinoadelor Ecumenice), iar pe episcopul Antim Angelescu, ca exponent al aspectului dinamic și local al Sfintei Tradiții.

Rolul Sfintei Tradiții în viața Bisericii

„Tradiția este pentru Biserica Ortodoxă un factor de identitate și unitate, și de aceea fidelitatea față de credința de la început rămâne un principiu fundamental în istorie și în viața Bisericii noastre“. În același timp, Tradiția este un factor de continuitate și diversitate⁴.

„Tradiția înțelege ca Tradiție apostolică în sens larg, conține toată propovăduirea și toată activitatea Apostolilor, raportate la Hristos, prin care, ca organe ale Duhului Sfânt, ei au adus la existență Biserica, ca și comunitate umană în Hristos, și au dat rânduielele fundamentale pentru extensiunea ei“⁵.

Sfânta Tradiție este cea care actualizează în permanență dialogul Bisericii cu Mântuitorul Iisus Hristos. La Cincizecime, Duhul Sfânt coboară în cugetul Apostolilor, dându-le astfel puterea de a propovădui Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos în toată lumea. Sfinții Apostoli devin izvor de învățături, și cele spuse de ei sunt insuflate de Dumnezeu. Apostolii au primit în cugetul lor chiar pe Duhul Sfânt⁶.

Conținutul Tradiției apostolice este în esență conținutul Scripturii aplicat vieții omenești, sau trecut în aceasta prin Biserică. Ea este

4. *Ibidem*

5. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Caracterul permanent și mobil al Tradiției*, în rev. „Studii teologice“, nr. 3-4, 1973, p. 149-164, aici p. 149.

6. Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. de lect. dr. Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2013, p. 90-92.

neîntreruperea vieții dumnezeiești, prezența permanentă a Sfântului Duh⁷.

Apostolii au predat și Biserica a primit prin succesorii lor, episcopii, nu numai o învățătură, ci și harul Sfântului Duh: „Tradiția e permanentizarea transmiterii Aceluiași Hristos revelat întreg – adică întrupat, răstignit și înviat – în Biserică, adică comunicarea permanentă a stării dinamice la care a ajuns Dumnezeu prin revelație în apropierea Lui de oameni”⁸.

Tradiția și Sfânta Scriptură sunt în strânsă legătură, deoarece adevărul revelat de Dumnezeu prin Duhul Sfânt Sfinților Apostoli a fost mai întâi transmis pe cale orală – „din gură în gură” – pentru ca mai apoi să fie așternut în scris tot prin însuflarea Duhului Sfânt. Pe lângă învățăturile din Sfânta Scriptură, ne-au fost transmise și învățături ce nu se găsesc în mod special acolo, dar care fac parte din tezaurul liturgic și dogmatic al Bisericii Ortodoxe: obiceiul de a ne îndrepta cu fața la răsărit în timpul rugăciunii, învățăturile Sfinților Părinți, hotărârile Sinoadelor Ecumenice și multe altele⁹.

Numai prin intermediul Tradiției conținutul Scripturii devine mereu dinamic, eficient și actual în toată integritatea lui, în cursul generațiilor¹⁰.

Tradiția este prin excelență hristocentrică, iar cele două aspecte ale ei nu trebuie înțelese ca două elemente separate, ci ca două jumătăți indispensabile, având același numitor comun: Mântuitorul Hristos.

Prin aspectul statornic al Sfintei Tradiții, Biserica înțelege fondul Tradiției apostolice, care începe de la Cincizecime și ține până la moartea ultimului apostol, fiind apoi consemnat în scris de Biserică până în epoca Sinoadelor Ecumenice.

Prin aspectul dinamic al Sfintei Tradiții, înțelegem aprofundarea și actualizarea Tradiției apostolice, în interiorul Bisericii.

Sfinții Părinți, prin opera lor, fac parte din Tradiția statornică a Bisericii. De aceea, suntem îndreptățiți să afirmăm că și Sfântul Ioan

7. Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 45.

8. *Ibidem*.

9. Vladimir Loski, *Tradiție și tradiții*, în rev. „Studii teologice”, nr. 7-8, 1970, p. 585-598, aici p. 587-589.

10. Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 46.

Gură de Aur reprezintă aspectul statornic al Sfintei Tradiții. El este urmaș al Apostolilor, fiind hirotonit episcop și primind harul Sfântului Duh prin succesiune apostolică. Mai mult decât atât, el a scris sub insuflarea Duhului Sfânt, după cum însuși spune, atunci când declară că toate cele propovăduite de el nu sunt ale sale, ci el vorbește cele ce-i insuflă harul Sfântului Duh: „Căci nu sunt ale noastre cele grăite, ci grăim cele pe care ni le insuflă harul Duhului“; „căci nici nu grăim cele ale noastre, ci cele pe care harul lui Dumnezeu, pentru iubirea Lui de oameni și pentru zidirea noastră, ni le va dărui“¹¹.

Deoarece a vorbit fiind inspirat de Duhul Sfânt, opera sa face parte din fondul Sfintei Tradiții statornice, ea fiind veșnică, așa cum Duhul Sfânt care a inspirat-o, este veșnic. Tocmai din cauză că Duhul Sfânt a inspirat cuvintele sale, ele au devenit purtătoare de har, fapt pentru care sunt nemuritoare și actuale.

Atât învățătura Sfinților Apostoli, cât și a Sfântului Ioan Gură de Aur, fac parte din fondul Tradiției statornice a Bisericii, ele fiind neschimbătoare, deoarece conțin Tradiția apostolică, fixată în primele opt secole ale creștinismului.

Tradiția statornică trebuie să fie permanent explicată și actualizată, în acest mod devenind contemporană cu toate generațiile succesive de credincioși, asemenea Sfintei Scripturi. Atunci când preia din învățăturile Sfântului Ioan Gură de Aur despre educația religioasă a copiilor și le adaptează vremurilor sale, episcopul Antim Angelescu, la a cărui opera ne vom referi, de asemenea, face tocmai acest lucru, adică actualizează o parte din Tradiția statornică, devenind astfel un veritabil exponent al Tradiției dinamice.

Aspectul dinamic al Tradiției se manifestă în continuare și nu se va termina până la sfârșitul veacurilor. El își are baza în Tradiția apostolică, fiind o dezvoltare și o actualizare a ei și are, de asemenea, o valoare istorică, o mărturie a continuității credinței apostolice de-a lungul veacurilor.

Tradiția cu caracter statornic a formulat răspunsuri la marile probleme religioase din perioada sinoadelor ecumenice. Tradiția dinami-

11. Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, p. 108.

că a îndeplinit această misiune în perioada următoare și o va îndeplini, pe baza Tradiției apostolice și a Sfintei Scripturi, până la sfârșitul veacurilor.

Sfântul Ioan Gură de Aur
- modelul pedagogului desăvârșit

Părinții Bisericii sunt considerați a fi învățători și pedagogi prin excelență. Ei au fost luminați de Duhul Sfânt, drept urmare, învățătura pe care o propovăduiesc vine chiar de la Dumnezeu.

Unul dintre cei mai mari pedagogi ai tuturor timpurilor este Sfântul Ioan Gură de Aur. Lucrarea sa *Despre slava deșartă și creșterea copiilor* este considerată a fi cea mai veche și completă învățătură creștină despre educația tinerilor¹².

Ideile sale referitoare la creșterea și educarea copiilor sunt clasice, pentru că deși se adresează contemporanilor săi, ele sunt actuale și astăzi, putând fi foarte bine aplicate omului modern, devenind astfel un excelent îndrumar.

Sfântul Ioan Gură de Aur a fost și va rămâne un important reprezentant al Bisericii și al Creștinismului. Prin slujirea sa de diacon, preot și apoi episcop, a dat soluții la probleme care nu-și vor pierde niciodată actualitatea¹³.

Pe toată durata activității sale, a căutat să aplice credința și teologia în viața de zi cu zi. El este modelul ideal al preotului și episcopului creștin, caracterizându-se prin credința nezdruincată, viața sfântă, puterea imensă de a învăța, dragostea neclintită față de oameni, lupta neîncetată împotriva păcatului. A practicat în viața sa întocmai principiile enunțate în operele sale¹⁴.

Opera sa literară este întinsă și bogată. Ea prezintă idei și soluții de mare interes pentru viața creștină și pentru Biserică. Soluțiile date sunt de folos pentru oameni de toate categoriile și vârstele. El

12. Pr. Theodor Zisis, *Creșterea copiilor după Sfântul Ioan Gură de Aur*, în rev. „Tabor”, nr. 5, august 2010, p. 5.

13. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea și actualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 124.

14. *Ibidem*, p. 65.

a creat opere nemuritoare care au făcut ca numele său să intre în veșnicie¹⁵.

Sfântul Ioan Hrisostom este unul dintre cei mai mari predicatori ai epocii patristice, continuând să inspire în mod neîncetat toți predicatorii creștini de după el și până în zilele noastre. Predicile sale sunt simple, pline de îndemnuri și învățături și tocmai de aceea sunt actuale chiar și în vremea noastră¹⁶.

Sfântul Ioan Hrisostom s-a format ca teolog în Antiohia, și-a atins culmea activității la Constantinopol și a sfârșit în exil, în Pont¹⁷.

El adoptă și trăiește la maximă intensitate întreaga Tradiție a Bisericii, de fiecare dată când prin rugăciune și cercetare primește harul unor experiențe dumnezeiești, pentru a teologhisi și pentru a interpreta corect Scripturile. „Teologia tuturor Părinților și Învățătorilor de mai înainte ai Bisericii se regăsește în duhul și în textele lui Hrisostom”¹⁸.

„El teologhisește în legătură cu toate subiectele și promovează înțelegerea lor printr-o argumentație mai largă și printr-o erminie detaliată a mai multor pasaje biblice”¹⁹. O face ca unul care a învățat, a trăit adevărul de credință, l-a experimentat.

Hrisostom trăia atât de unitar Scriptura și Tradiția încât a devenit un mare tâlcuitor, pentru că primea cu desăvârșire Tradiția²⁰.

Viața Sfântului Ioan Gură de Aur a fost una de sfințenie, de muncă, de renunțări și jertfire. Ea a fost încununată cu martiriul, asemenea Apostolilor și altor misionari ai creștinismului²¹.

Pe tot parcursul vieții sale, Sfântul Ioan s-a dedicat întru totul operei sale de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu. Din dragoste față de Dumnezeu și față de semenii săi, el a căutat să reformeze societatea vicioasă în care trăia, luptând în permanență împotriva păcatului.

15. *Ibidem*, p. 67.

16. *Ibidem*, p. 65.

17. Stylianos Papadopoulos, *Viața, activitatea și opera Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. de lect. dr. Octavian Gordon, Editura Bizantină, București, 2014, p. 13.

18. *Ibidem*, p. 14.

19. *Ibidem*

20. *Idem*, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, p. 110.

21. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 150.

Pe tot parcursul vieții sale, un rol esențial l-a avut activitatea catehetică și predicatorială. Activitatea și textele lui au fost influențate în mod profund de caracterul său hotărât, educația (din școli și sihăstrie) și mentalitatea siriană (profund ascetică)²².

De aceea, pentru a putea înțelege mai bine actualitatea învățăturilor pedagogice ale Sfântului Ioan Gură de Aur, trebuie să vedem mai întâi care era atitudinea față de educația copiilor în Antiohia acelor vremuri, mai bine spus, care erau idealurile ce li se insuflau tinerilor.

În acest sens putem deosebi mai multe caracteristici:

Nepăsarea față de formarea duhovnicească și morală a copiilor: părinții căutau doar reușita profesională și materială a copiilor, punând accent pe aspectele materiale și nu pe cele duhovnicești. În vederea atingerii acestui scop, ei cheltuiau oricât era necesar pentru a găsi cele mai bune școli și cei mai buni pedagogi. Tinerii erau văzuți doar ca niște ființe trupești, a căror singură datorie era să se îngrijească de trup, lăsând la o parte sufletul, de parcă acesta nu ar fi avut nevoile lui. Prin urmare, atmosfera în care creșteau și se dezvoltau copiii în Antiohia era aceea de goană, după bogății și slavă lumească.

Părinții își sfătuiau copiii să învețe carte, pentru a ajunge bogați și faimoși, asemenea altora, care în concepția lor s-au realizat în plan material și personal. Prin această atitudine a lor, sădeau în sufletele copiilor iubirea de bogății și de slavă lumească (ascensiune socială), contribuind în acest fel la degradarea lor morală și sufletească²³.

Deși se îngrijeau să le ofere copiilor: bogății, haine scumpe, averi, servitori și pedagogi de renume, nu se îngrijeau și de cultivarea lor sufletească. Fiecare părinte căuta să-și învețe copiii: meserii, arte, știință, oratorie, însă niciunul nu căuta să le educe și sufletul.

Copilul nu are de fapt, nevoie de aur și de podoabe, ci de un părinte priceput care să știe să-l educe și să-l pregătească pentru viață. Altfel se slăbește firea copilului, pentru că încă de la început este învățat să iubească cele materiale, fiindu-i insuflată dragostea de bani și de lucruri inutile²⁴.

22. *Ibidem*, p. 14.

23. Pr. Theodor Zisis, *op. cit.*, p. 8.

24. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, trad. de pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura I.B.M.B.OR., București, 2007, p. 399.

Sfântul Ioan Gură de Aur este de părere că decăderea morală este rezultatul unei educații greșite a copiilor. Societatea este într-o continuă decădere pentru că s-a umplut de oameni necinstiți, însetați de putere, dornici de bogății. Pentru a se stopa acest fenomen, este nevoie de oameni educați și virtuoși²⁵.

În vremea Sfântului Ioan, tipul omului ideal era cel bogat și cu o poziție socială bună, nu cel virtuos și cumpătat. Însă acest ideal nu-l definește pe om, pentru că toate cele amintite sunt lucruri exterioare, care nu au nicio legătură cu omul lăuntric. Omul ideal se măsoară după virtutea sa, și nu după situația economică²⁶.

Un alt viciu al lumii antiohiene era **iubirea trupului**. Sfântul Ioan Hrisostom atribuie decăderea morală teatrului, care de cele mai multe ori propunea subiecte obscene și prezenta fapte imorale.

Educația copiilor este influențată de modul în care trăiesc și gândesc membrii grupului în care se dezvoltă copilul. În acest mediu, tânărul trăiește și se dezvoltă și, în mod inevitabil, îi este influențată personalitatea și calitatea morală. Părintele trebuie să fie atent cu antrenajul în care își petrece timpul copilul său, pentru a putea ști ce se vorbește în acel grup și ce învață copilul²⁷.

Sfântul este de părere că la baza tuturor relelor stă faptul că tinerii cresc într-o atmosferă vitregă, care îi înconjoară și pune stăpânire pe ei.

Prin urmare, principiile după care se ghida în educarea copiilor erau determinate de atmosfera vremii, care se caracteriza prin iubirea banilor, a slavei lumești și a trupului²⁸.

Vârsta copilăriei este cea mai potrivită pentru a sădi în sufletul copilului virtutea și a lăsa la o parte viciul. Sufletele copiilor sunt moi și fragede, drept pentru care, dacă le sunt întipărite învățăturile bune, ele nu se vor mai șterge niciodată, pentru că în timp ele se întăresc și capătă o formă statornică. Pentru aceasta, este necesar ca educația să se facă la timp²⁹.

25. Pr. Theodor Zisis, *op. cit.*, p. 8.

26. *Ibidem*

27. *Ibidem*, p. 9.

28. *Ibidem*

29. *Ibidem*, p. 10.

Sufletul copilului este o cetate, iar părintele este împăratul acestei cetăți. El este dator să dea legi și să organizeze cetatea în așa fel încât aceasta să nu fie distrusă de puterile dușmanilor³⁰.

Sfântul Ioan Gură de Aur aseamănă sufletul copilului cu un oraș. Mai departe, el spune că trupul copilului este zidul cetății sale sufletești, iar cele 5 simțuri sunt porțile. Prin aceste porți pătrund toți stimulii din lumea exterioară. De aceea, nu trebuie lăsat ca prin intermediul porților să intre necontrolat tot felul de lucruri degradante. Pentru a se reuși o formare bună a copilului este necesar să fie controlate cu atenție influențele ce vin din afară³¹.

Acest oraș este unul nou zidit și întemeiat, cu cetățeni străini care nu au experiență, fiind astfel mai ușor de format și de învățat să respecte legile. Cele cinci simțuri ale omului trebuie să fie meterezele și porțile acestui oraș, iar trupul în întregime trebuie să fie ca un zid. Porțile orașului sunt: ochii, limba, auzul, mirosul, pipăitul. Prin aceste porți intră și ies cetățenii orașului, altfel spus, prin aceste porți intră gândurile care corup sau desăvârșesc sufletul copilului. Limbii trebuie să i se facă uși și zăvoare de aur. Ușile trebuie făcute groase și solide, în totalitate din aur. Zăvorul acestei uși trebuie să fie crucea Domnului. Copilul trebuie învățat să aibă mereu pe buze cuvintele lui Dumnezeu. El trebuie învățat să rostească întodeauna expresii evlavioase. Trebuie alungate cuvintele de insultă sau de batjocură, ori alte cuvinte lumești și necugetate. Gura copilului trebuie să rostească doar cuvinte de mulțumire și să vorbească mereu despre Dumnezeu³².

Copilul poate fi învățat să se poarte în acest fel, numai dacă părintele va supraveghea cu grijă și atenție cuvintele lui. Astfel, părintele este dator să învețe copilul să nu hulească, să nu jure, să nu înjure. În cazul în care copilul încalcă această regulă, el trebuie muștrat. Însă trebuie și lăudat sau răsplătit, când se poartă cum trebuie. El nu trebuie educat cu bătaia. Trebuie să se teamă de ea, dar să nu o primească. Pentru ca munca pedagogică să dea rezultatele așteptate,

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 403.

trebuie să se caracterizeze prin asprime. Aceasta trebuie să fie consecventă și cu măsură, să nu ajungă la brutalitate, dar nici să fie de formă³³.

Viitorul adult, deși încă este un copil, trebuie învățat să fie bun și îngăduitor cu oamenii, iar dacă se va purta urât cu un servitor, trebuie să fie pedepsit. În acest mod, va învăța, că așa cum nu-i este permis să insulte sluga, tot așa nu-i este îngăduit să-și insulte ceilalți semenii³⁴.

Sfântul insistă asupra a ceea ce trebuie să audă și să vadă copilul, pentru ca nu cumva prin intermediul simțurilor să intre informații de slabă calitate și primejdioase din punct de vedere moral³⁵.

Referitor la auz, Sfântul Ioan Gură de Aur este părere că cel care nu aude lucruri rușinoase, implicat nu le rostește. Gândurile urâte trebuie alungate. De aceea, copiii nu trebuie să audă cuvinte necuviincioase de la cei din jurul lor. Cei cărora le este încredințată educația copiilor trebuie să fie oameni pricepuți și folositori. Copiii trebuie să fie instruiți de pedagogi buni, pentru a-și forma o temelie bună încă de la o vârstă fragedă. Ei trebuie să fie feriți de povestiri prostești și obișnuiți cu povestiri frumoase, simple și curate, adică istorisiri sfinte. Ele trebuie povestite în așa fel încât să fie captivante, atrăgând astfel atenția copilului și ferindu-l de plictiseală³⁶.

Copilul trebuie învățat că este un lucru rău să-ți invidiezi aproapele, ori să încerci să te ascunzi de Dumnezeu, pentru că El vede totul. Aceste învățături pot fi deprinse dând drept exemplu istorisiri din Sfânta Scriptură. În acest fel, copilul va învăța frica de Dumnezeu. Totuși aceasta nu este de ajuns. Copilul trebuie dus la Biserică, pentru a putea înțelege mai bine cele învățate acasă³⁷.

Despre poarta mirosului aflăm că dacă nu este bine păzită poate deveni loc prin care pătrunde în suflet vătămarea. Mirosurile plăcute (parfumurile) au tendința de a moleși vigoarea sufletului. Prin parfum

33. *Ibidem*, p. 404.

34. *Ibidem*, p. 405.

35. Pr. Theodor Zisis, *op. cit.*, p. 11.

36. Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 406-407.

37. *Ibidem*, p. 409-411.

ia naștere păcatul. Mirosul trebuie folosit doar pentru a respira aer, și nu pentru a-l desfăta cu arome plăcute.

Poarta ochilor nu ajută doar la văzut, ci și la contemplarea lumii înconjurătoare. Însă privirea trebuie ținută în frâu. De aceea, copilul nu trebuie dus la piese de teatru necuviincioase (ce nu se găsesc în acord cu vârsta pe care o are), ca să nu se smintească prin cele ce vede și aude. Pentru a opri copilul, de la a se uita la lucruri care i-ar putea răni sufletul, pedagogul trebuie să-i dea drept pildă povestirile despre păcatele săvârșite de fiii lui Dumnezeu ori despre gheenă și pedepse. Privirea copilului trebuie întoarsă de la priveliștile rușinoase și îndreptate spre lucruri frumoase, cum ar fi: flori, livezi, cer, stele, imagini frumoase din cărți etc.³⁸.

Sfântul Ioan Gură de Aur este de părere că pricina tuturor relelor din lume se găsește în ceea ce punem la temelie educației copiilor. Răul se răspândește în lume pentru că oamenii nu știu să aibă grijă de copii, să le vorbească despre curăția trupească și sufletească, despre poruncile din Sfânta Scriptură sau să-i învețe a disprețui averile și slava omenească³⁹.

Astfel, în mod firesc, apare întrebarea: Ce se va întâmpla cu copiii dacă nu au chiar din fragedă pruncie educatori care să le insufle adevăratele valori, dându-le la o parte pe cele trecătoare?

Sfântul Ioan Gură de Aur stăruiește asupra părinților, cerându-le ca înainte de orice altceva să ofere copiilor lor o bună educație, pentru că cea mai mare dovadă de iubire față de un copil este educația care i se oferă. El trebuie să învețe încă de la o vârstă fragedă să trăiască cu evlavie. Dacă învățăturile cele bune sunt întipărite în sufletul copilului, acelea se vor statornici acolo, ele nemaiputând fi îndepărtate de la el. Atunci când e mic, copilul are respect față de părinți și față de ce fac aceștia, drept pentru care părintele trebuie să se folosească de superioritatea sa, în cel mai bun mod cu putință, pentru că în primul rând el este cel care se va bucura de bunătăți dacă are un copil bun.

Părinții trebuie să privească cu atenție la copiii lor, pentru a vedea care sunt darurile copiilor, pentru a le cultiva, și care sunt de-

38. *Ibidem*, p. 415-416.

39. *Ibidem*, p. 399.

fectele, pentru a le corecta. Astfel, trebuie alungată din sufletul lor desfrânarea, copilul trebuie învățat să fie cumpătat, să se roage și să-și facă semnul crucii ori de câte ori întreprinde ceva⁴⁰.

Copilul trebuie învățat cântece dumnezeiești, să i se vorbească despre Împărăția cerurilor, despre răsplata celor care vor respecta poruncile lui Dumnezeu și a celor care trăiesc în castitate. El trebuie să adune în sufletul său evlavie, să învețe despre frumusețea sufletului. Copilul trebuie învățat să postească, să meargă la Biserică, să se roage cu umilință. Mai întâi trebuie educat sufletul, și apoi urmează grija pentru lucrurile lumesti⁴¹.

Părintele trebuie să vegheze ca în mintea și inima copilului să ia naștere doar virtuțile, învățându-l pe acesta să fie răbdător, dar și curajos atunci când vede o nedreptate. Trebuie să fie puternic și blând. El trebuie învățat să se descurce singur și să nu aștepte ajutor de la alți oameni sau de la servitori, atât timp cât este vorba despre un lucru pe care poate foarte bine să-l săvârșească singur⁴².

În sufletul copilului trebuie sădită înțelepciunea, făcându-l să cunoască bine importanța lucrurilor omenești (bogația, slava, puterea), pentru a le disprețui pe acestea și a se îndrepta spre bunurile cele netrecătoare. Pentru a fi înțelept, este suficient ca omul să se teamă de Dumnezeu și să aibă o judecată sănătoasă asupra lucrurilor materiale⁴³.

Educația religioasă și cea morală sunt mai importante decât educația intelectuală, însă nici cea din urmă nu trebuie respinsă în totalitate. Aceste tipuri de educație pot conviețui în armonie, dar moralitatea creștină este cea care trebuie să aibă întâietate⁴⁴.

Potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, studierea Scripturii are un rol fundamental. El accentuează superioritatea studierii Scripturii față de studierea retoricii, ținând să precizeze că nu interzice cuiva să o studieze pe cea din urmă, însă interzice dedicarea cu exclusivitate acesteia.

40. *Ibidem*, p. 400-401.

41. *Ibidem*, p. 417-423.

42. *Ibidem*, p. 418-420.

43. *Ibidem*, p. 427.

44. Pr. dr. Marin Stamate, *Educația creștină în opera Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2003, p. 32.

El îi sfătuiește pe părinți să nu-și facă fiii oratori, ci să-i învețe să fie cucernici⁴⁵.

Educația este cea mai nobilă și desăvârșită artă. Ea modelează sufletul omului, cu ajutorul ei formându-se caracterul. Cel mai important scop al educației este mântuirea sufletului⁴⁶.

Factorii principali în educația copiilor sunt: familia, școala, Biserica și societatea.

Pentru dezvoltarea unei educații autentice, este necesară cooperarea între Biserică, familie și școală. Observăm că sfaturile Sfântului Ioan Gură de Aur sunt deosebit de folositoare mai ales acum, când valorile consacrate ale familiei tradiționale sunt degradate de tendințele ideologice individualiste și secularizante. Societatea de consum din zilele noastre este marcată de o mentalitate care orientează tinerii spre profitul material sau obținerea unei poziții sociale privilegiate. Idolii acestei societăți consumiste și individualiste sunt banul, plăcerea și puterea⁴⁷.

Fiecare dintre acești factori ai educației copilului se manifestă în felul său:

Familia: datoria părinților este aceea de a se îngriji de educația copiilor lor încă de când aceștia sunt mici. În familie, copilul găsește locul prielnic în care să se dezvolte. Educația copilului depinde în întregime de părinți. Aceștia trebuie să dea un bun exemplu, pentru că o familie bine încheată va conduce mult mai ușor copiii spre virtute. Familia, prin însăși exemplul ei, contribuie în mare măsură la educație. Aici, copilul învață să vorbească, să-și asculte părinții și să le dea cinstea cuvenită, să se roage, află despre Sfânta Scriptură. Tot părinții sunt cei care iau copilul de mână și îl duc pentru prima oară la biserică. Copilul trebuie învățat de mic să citească Sfânta Scriptură. Pe lângă aceasta, el trebuie să cunoască și viețile sfinților, pentru că în acest mod poate lua cunoștință de principiile moralei creștine⁴⁸.

45. Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, p. 13-14.

46. Pr. dr. Marin Stamate, *op. cit.*, p. 33-42.

47. *Educația – lumină pentru viață*, mesajul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la începutul anului școlar 2014-2015, www.basilica.ro.

48. Pr. dr. Marin Stamate, *op. cit.*, p. 51-56.

Școala: Educația din casa părintească nu este suficientă. Copilul trebuie să meargă la școală pentru a învăța să scrie și să citească, dar și pentru a-și completa educația creștină⁴⁹.

Biserica: este povățuitoarea sufletului și trupului deopotrivă. Ea vindecă rănilor din sufletele celor ce păcătuiesc. Ea își propune în primul rând să elimine răul și patima din suflet și nu să pedepsească pentru greșeală. Biserica este cea care curăță murdăria sufletului, oferind mijloacele necesare îndreptării celui păcătos. Ea face educație prin Sfintele Taine, prin învățătura oferită, prin serviciul divin (slujbe, predici, cateheze)⁵⁰.

Societatea: potrivit Sfântului Ioan, societatea este un factor negativ în procesul educației, exercitând o influență nefastă asupra oamenilor. În general, ea oferă exemple negative tinerilor, promovând degradarea morală și spirituală⁵¹.

Educația religioasă a copiilor trebuie să se facă prin mai multe mijloace:

Rugăciunea: aceasta trebuie deprinsă mai întâi din casa părintească. Ea trebuie să fie întotdeauna însoțită de semnul Sfintei Cruci. Rugăciunea trebuie să fie făcută cu ardoare și căldură.

Mersul la biserică: părinții sunt cei care trebuie să ducă prima oară copilul la biserică.

Postul: este un alt mijloc prin care are loc educația religioasă. Acesta întărește voința în bine și ajută la curățirea morală.

Sfânta Scriptură: este fundamentul educației religioase. În aceasta se găsesc învățăturile dumnezeiești care aduc mângâiere și oferă ajutor pentru înlăturarea patimilor și a viciilor.

Participarea la cultul divin: în sfintele locașuri copiii pot asculta cântări creștine, pot cânta împreună cu ceilalți credincioși, pot asculta cuvinte de folos⁵².

Educația religioasă trebuie să se întoarcă la principiile pedagogice creștine ale Sfinților Părinți.

49. *Ibidem*, p. 55.

50. *Ibidem*, p. 60-61.

51. *Ibidem*, p. 64.

52. *Ibidem*, p. 84-86.

Principiile pedagogiei moderne și contemporane își trag seva din principiile pedagogice creștine ale Sfântului Ioan Gură de Aur și ale Sfinților Părinți, drept pentru care Ortodoxia, prin învățăturile ce se găsesc în Evanghelie și în Sfânta Tradiție, reprezintă școala sfântă a omenirii⁵³. Sfântul Ioan a fost un mare ierarh și apostol, propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu, un mare reformator al moravurilor epocii sale și un veritabil educator⁵⁴. El ocupă un loc important între marii pedagogi ai lumii, principiile fundamentale ale educației, desprinse din operele sale fiind încă de mare actualitate.

Episcopul Antim Angelescu
- continuator al modelului educațional promovat
de Sfântul Ioan Gură de Aur

Episcopul Antim Angelescu s-a născut pe 18 septembrie 1893 în satul Moșești Vechi, din Râmnicu-Sărat. Anton, pe numele său de botez, a venit pe lume în familia preotului Voicu Angelescu.

A urmat cursurile Seminarului Teologic Nifon din București și ale Seminarului Central. În 1916, a fost admis la Facultatea de Teologie din București, pe care a absolvit-o în 1919. În 1925 a obținut o bursă în Franța, la Facultatea de Teologie Protestantă din Montpellier. În anul 1939 a susținut teza de doctorat cu tema „*Psihologia vieții religioase a copilului și adolescentului, cu aplicațiuni la învățământul religios*”.

Între 1 aprilie 1922 și 1 septembrie 1923, a fost profesor de științe religioase la Seminarul Teologic „Sfântul Andrei” din Galați. În perioada 1923-1942 a slujit ca preot la Brăila și ca profesor de religie la Liceul „Nicolae Bălcescu”. La 16 decembrie 1943 a fost tuns în monahism la Mănăstirea Cozia, cu numele de Antim, apoi a fost instalat episcop-vicar al Mitropoliei Olteniei. În ianuarie 1944 este ales episcop al Buzăului, fiind întronizat la 21 mai. La 8 februarie 1980, episcopul Antim Angelescu a trecut la cele veșnice⁵⁵.

În opera sa mai sus amintită, episcopul Antim Angelescu urmează calea deschisă de Sfinții Părinți, în special pe cea a Sfântului Ioan

53. *Ibidem*, p. 135.

54. *Ibidem*, p. 136.

55. *Ibidem*, p. 163.

Gură de Aur, și tratează problema educației copiilor și a cultivării religiozității în sufletele lor.

În păgânătate, arată el, copilul era tratat ca un sclav. Tatăl avea drept de viață și de moarte asupra lui. În creștinism însă, copilul este arătat ca un model indicat de Mântuitorul Iisus Hristos: „*Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor*” (Mt. 19, 14). Astfel, sensul parcursului uman este refăcut prin cuvintele Mântuitorului Hristos pentru copii⁵⁶.

Taina Botezului îi deschide copilului poarta împărăției lui Dumnezeu, împărtășindu-se de harul divin și devenind mai apoi fiu al Tatălui ceresc. El este transfigurat prin apa Botezului, deoarece moare omul cel vechi, curățându-se de păcatul strămoșesc, și înviază omul cel nou, având viața cea adevărată în Hristos.

Sentimentul religios este propriu omului. El este acel organ intern sufletesc cu care omul intră în legătură cu Dumnezeu. Omul are tendințe și dispoziții religioase, care se activează prin viața religioasă⁵⁷.

Acest sentiment religios nu este unicul mijloc al oricărei experiențe religioase, iar el nu are în cunoașterea religioasă decât un rol de completare și desăvârșire a vieții în legătură cu divinitatea. Astfel, acest sentiment nu este doar de natură sentimentală, intelectuală sau volițională, ci devine o sinteză a tuturor⁵⁸.

Sentimentul religios se dezvoltă la copii în urma amplificării sentimentului filial pornind de la iubirea față de mamă și de tată, ridicându-se la iubirea față de Dumnezeu, deoarece copilul are tendința de a-și venera părinții. Cu toate că există o asemănare între iubirea față de părinți și iubirea față de Dumnezeu, putem afirma că sentimentul religios este înăscut în om⁵⁹.

Sumarul religios al copilului este foarte redus. Copilul primește influența religioasă a mediului. Ideile și sentimentele religioase sunt acelea pe care i le oferă mediul familial și în special mama⁶⁰.

Prin școală, copilul capătă învățatură religioasă mai ales prin ora de religie, unde se poate observa mai ușor interesul religios al copilu-

56. *Ibidem*, p. 31.

57. *Ibidem*, p. 15.

58. *Ibidem*, p. 16-17.

59. *Ibidem*, p. 50.

60. *Ibidem*, p. 44.

lui. Biserica a acordat și acordă o importanță deosebită învățământului religios: „Simțirea religioasă a copilului la ora de religie se dezvoltă în mod deosebit prin povestirile biblice. Acolo unde nu se predă învățământ religios, se vede lipsa oricărei gândiri religioase. În familiile unde nu se vorbește despre Dumnezeu, despre Domnul Iisus Hristos sau despre biserică, se observă cele spuse mai sus”⁶¹.

Familia și școala pot influența foarte mult sufletul copilului către latura religioasă, însă doar în timpul rugăciunii se poate vedea sufletul religios. Nu doar pentru adult, ci și pentru copil, rugăciunea este nevoie firească și adânc simțită. Trăsăturile distinctive ale rugăciunilor copilului sunt în primul rând resemnarea și simplitatea. Rugăciunea este plămânul vieții religioase. Nimic nu poate fi mai emoționant decât să privești un copil în timpul rugăciunii⁶².

Biserica are la îndemână mijloacele cele mai potrivite pentru a influența întreaga viață religioasă a copilului sau adolescentului. În Biserică, atunci când ia parte la slujbele săvârșite, capătă cele mai puternice și mai hotărâtoare înrâuriri. Sentimentele dobândite în această perioadă a vieții prin participarea la sfintele slujbe rămân întipărite întreaga viață în inimă și în minte. De la chipurile sfinților din icoane, preotul înveșmântat, până la chipurile bătrânilor ce se roagă, totul este foarte impresionant. Sărbătorile creștine bisericesti transmise prin Sfânta Tradiție, împletite cu tradițiile creștine populare ale neamului nostru, ne întipăresc amintiri care nu dispar⁶³.

De o mare importanță este și persoana preotului, care, prin înfățișarea sa deosebită, are o mare influență asupra copiilor în simțirea și gândirea lor religioasă. Această personalitate întipărită în mintea copilului îl va face, ca atunci când va deveni un adult apropiat de biserică să caute un preot asemănător cu cel din copilăria sa. Nu este indicat, ca părinții să-l arate pe preot ca un pedepsitor aspru al copiilor în cazuri de abatere, deoarece o apropiere duhovnicească dintre preot și copil va deveni practic imposibilă. Copilul trebuie să vadă în persoana preotului, pe omul lui Dumnezeu care trebuie să fie bun, blând și iubitor de copii: „În jurul persoanei preotului trebuie să se

61. *Ibidem*, p. 54-55.

62. *Ibidem*, p. 56.

63. *Ibidem*, p. 58.

creeze o atmosferă de respect și de sfințenie. Preotul este un factor de educație religioasă pentru copii. Predarea învățământului religios în clasele primare, de către preot, are o însemnătate deosebită din punct de vedere psihologico-religios⁶⁴.

În urma primirii Tainei Sfântului Botez, copilul, după ce a primit harul divin, devine apt pentru a dezvolta sâmburele credinței din inima sa chiar din leagăn. Primele impresii sunt cele care rămân toată viața. În primii doi ani din viață mama este totul, iar atmosfera religioasă din casă este definitivă pentru copil. În a doua fază a copilăriei, adică între 2 și 7 ani, se dezvoltă spiritul de imitație. Copilul arată o însemnată dezvoltare a minții. Mentalitatea și caracterul acestuia încep să se evidențieze între ele⁶⁵.

Practica vieții religioase va fi unul dintre cele mai eficiente mijloace de educație religioasă. Chiar dacă un copil este mic și nu înțelege sfintele slujbe, totuși el se obișnuiește cu Biserica. Este învăluit de atmosfera bisericească, înconjurat de icoane, de Sfânta Cruce, se împărtășește în cele 4 posturi ale anului, este stropit cu aghiasmă și se împrietenește cu preotul. La această vârstă, copilul are un gust deosebit pentru istorioare sau povestiri, iar prin această cale câștigă foarte multe cunoștințe⁶⁶.

Rugăciunea copilului în această perioadă trebuie să fie cât se poate de scurtă și de simplă. Trebuie lăsat ca spontaneitatea și caracterul personal să se manifeste în rugăciunile sale. El se va ruga așa cum îl va îndruma mama, și putem spune că astfel va căpăta obișnuința de a se ruga⁶⁷.

Rolul părinților nu încetează odată cu pășirea copilului în școală. Ei se îngrijesc de existența lui, de hrană, de îmbrăcăminte și de cele necesare trupului, dar trebuie să se îngrijească și de educația și buna îndrumare morală: „Pentru formarea sufletului copilului, în locul scrierilor autorilor profani, să-i obișnuim cu scrierile sfinte, de unde izvorăște adevărata înțelepciune și fericire în viață“. Copilul lipsit de educație religioasă va fi mai greu de potolit când va deveni major. Dacă

64. *Ibidem*, p. 59.

65. *Ibidem*, p. 63-64.

66. *Ibidem*, p. 64-65.

67. *Ibidem*, p. 66.

părinții ar da cuvenita și adevărata educație copiilor lor, nu am mai avea nevoie de legi, deoarece legea este pentru cel răzvrătit, care nu are sădită în inimă sămânța învățaturii sănătoase⁶⁸.

Mediul spiritual al copilului, valorile etnice, atârnă destul de greu în balanța sufletească. Se poate observa o diferență și o deosebire între copilul de la sat și cel de la oraș. Copilul de la țară va avea în întregul sa viață întipărite tradițiile și obiceiurile religioase și locale pe care le-a trăit în timpul copilăriei. Se poate vedea chiar o legătură indestructibilă între sat și copilărie. Copilul de la oraș, însă, va fi influențat de valorile relative ale civilizației, care îi vor tăia din posibilitățile de dezvoltare ale copilăriei ca atare. Imaginația copilului de la sat este mai bogată, mai senină, mai plină de divinitate decât a celui de la oraș, unde tehnica și noutățile contemporane îl copleșesc, îi artificializează viața și îi pustiesc sufletul curat⁶⁹.

Este important de observat ca episcopul Antim Angelescu se raportează permanent, în expunerea sa, la Sfinții Părinți ai Bisericii, mai cu seamă la Sfântul Ioan Gură de Aur. Aceasta arată încă o dată că cele două aspecte ale Sfintei Tradiții sunt de fapt una, că „Tradiția dinamică este o amplificare a Tradiției statornice în ea însăși, nu o schimbare a ei” (Vicențiu de Lerin), dar și viziunea unitară a Bisericii asupra educației religioase a tinerilor. Ceea ce este foarte important, deoarece în ultima vreme Biserica este tot mai des acuzată, că transformă ora de religie și educația religioasă, în general, în parte a unei strategii de păstrare a cât mai multor „contributori” prin „îndoctrinarea” tinerilor.

Am încercat să demonstrez, prin prezentarea gândirii pedagogice a doi importanți ierarhi și învățători ai Bisericii universale și locale, că educația religioasă a tinerilor nu este o strategie de ultim moment a Bisericii, ci o preocupare dintotdeauna, prin mandatul încredințat de Mântuitorul Hristos Sfinților Apostoli, și, prin ei, ierarhiei sfințitoare, până la sfârșitul veacurilor. Pentru ca demonstrația să fie convingătoare, am făcut referire permanent la ceea ce este considerată „memoria vie a Bisericii”, respectiv „viața Duhului în Biserică”, și anume Sfânta Tradiție, văzută în ambele ei aspecte – statornic și dinamic – prin cei doi reprezentanți iluștri a căror viziuni asupra educației religioase am prezentat-o.

68. *Ibidem*, p. 70-72.

69. *Ibidem*, p. 73.